

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

МИХАЙЛЯК УЛЯНА СТЕПАНІВНА

УДК 130.2: 140.8] (477)“18/19” Леся Українка

**ФІЛОСОФСЬКО-АНТРОПОЛОГІЧНІ ІДЕЇ
У ТВОРЧОСТІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ**

Спеціальність 09.00.04 – філософська антропологія та філософія культури

АВТОРЕФЕРАТ

**дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філософських наук**

Львів – 2010

Дисертацією є рукопис

Робота виконана на кафедрі історії та теорії культури філософського факультету Львівського національного університету імені Івана Франка

Науковий керівник: доктор філософських наук, професор
Мельник Володимир Петрович,
Львівський національний університет імені
Івана Франка,
завідувач кафедри теорії та історії культури

Офіційні опоненти: доктор філософських наук, професор
Бичко Ада Корнійвна,
Київський національний університет театру,
кіно та телебачення імені І.Карпенка-Карого,
кафедра суспільних наук

кандидат філософських наук, професор
Захара Ігор Степанович,
Львівський національний університет імені
Івана Франка,
кафедра історії філософії

Захист відбудеться “02” липня 2010 р. о 12 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 35.051.02 у Львівському національному університеті імені Івана Франка. 79000, Львів, вул. Університетська, 1, ауд. 301

З дисертацією можна ознайомитися у Науковій бібліотеці Львівського національного університету імені Івана Франка (79005, Львів, вул. Драгоманова, 5)

Автореферат розісланий “31” травня 2010 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

О.Б. Сінькевич

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Філософсько-антропологічна проблематика посідає пріоритетне місце серед сучасних гуманітарних досліджень. Це зумовлено її надзвичайною вагомістю в умовах поширення процесів глобалізації, тиску науково-технічного раціоналізму, що позначилися на всіх сферах людського існування і особливо гостро постали на початку ХХІ ст. Охоплюючи сфери духовності, свободи та творчості, технічна діяльність набуває ознак універсального характеру, девальвуючи гуманістичні цінності, спричиняє кризові явища у сфері культури, трансформації духовного світу людини та її моральної деградації.

Аналіз ситуації, що склалася в сучасному світі, спонукає до думки, що місце людини в ньому стає щоразу невизначеним та суперечливим, трансформується сама духовна сутність і духовні виміри власне людського світу, підриваються фундаментальні основи буття, ставиться під загрозу існування людини як такої. Західна цивілізація зазнала глобальної кризи світовідношення, що торкнулася всіх сфер людського життя. На особистісному рівні виникає криза ідентифікації, коли людина втрачає зв'язок сама з собою, іншими людьми, природою, культурою, суспільством, відчуває самотність, відчай, страх.

Українська культура не залишається осторонь загальноєвропейських процесів, зокрема глобалізації, а розвивається в безпосередньому діалозі з ними, що впливає на формування світоглядних цінностей, оціночних критеріїв, ідеалів суспільного життя. У сучасному українському суспільстві відбувається процес формування нової системи цінностей, яка повинна актуалізувати особистісні начала індивіда, творчо-інтелектуальне осмислення життя, зробити людину по-справжньому вільною від хибних цінностей і тимчасових ідеалів. Проблема ціннісної орієнтації особистості є надто важливою й актуальною, оскільки покликана визначити особистісні смисложиттєві питання людини, зокрема сенсу її існування, свободи вибору, моральності, етичності поведінки, відчуття власної гідності, культури та взаємовідносин із суспільством.

У ситуації антропологічного повороту актуальним стає звернення до аналізу філософських проблем людини у творчості видатних постатей української культури. Саме у творчості Лесі Українки, методологічні принципи якої підтверджують зв'язок філософсько-антропологічних інтенцій із європейською філософією ХІХ – ХХ ст., проблеми особистості, її духовного світу, морально-етичний кодекс, місце та роль у соціумі отримали своєрідну інтерпретацію.

Аналізу творчості Лесі Українки присвячено чимало літературознавчих, історико-культурологічних і філософських праць. Зазначимо, що сучасне лесезнавство вийшло на новий рівень дослідження світоглядно-філософських поглядів Лесі Українки, визначаючи такі її аспекти: феноменологічно-екзистенційний дискурс – А.Бичко, О.Забужко, А.Паньков, Т.Мейзерська; екзистенційні модуси буття жінки в контексті ідейно-естетичних пошуків – В.Агеєва, О.Забужко,

Н.Зборовська, Л.Демська-Будзуляк, Л.Дорошко, М.Крупка, С.Павличко; роль християнської духовності в житті людини – В.Агеєва, І.Бетко, Г.Гаджилова, В.Гуменюк, Н.Зборовська, Н.Колошук, М.Моклиця, С.Тудор; філософські аспекти детермінованості людського буття, життєвого вибору особистості – А.Бичко, О.Забужко, Р.Кухар, В.Мовчан, П.Одарченко, Я.Поліщук.

Спроба цілісного дослідження феномену людини у творчості Лесі Українки дає змогу простежити еволюцію її світобачення та світосприйняття, заглибитись у систему філософських рефлексій стосовно проблем людини. Нове об'єктивне прочитання творів української авторки допомагає відтворенню цілісного образу української філософії як складової частини європейської, навіть всесвітньої філософії.

Осмислення філософських поглядів Лесі Українки актуалізується також необхідністю відродження та розвитку національної культури, що визначає своєрідність сучасного життя українського народу. Формування світогляду громадянина України, який би відповідав потребам самоусвідомлення й самореалізації людини ХХІ ст., належить до злободенних питань.

Актуальність дисертації ґрунтується на необхідності осмислення філософської антропології Лесі Українки як предмета її творчої рефлексії, зокрема розуміння українською мислителькою сутності людського існування, визначальних його основ – свободи, відповідальності, моралі, любові, рівноправності, творчого самовираження, страждання, самотності.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконане як складова частина комплексної теми на кафедрі теорії та історії культури Львівського національного університету імені Івана Франка і пов'язане з основним напрямом її роботи за темою “Українська культура в контексті трансформаційних процесів” (номер державної реєстрації – 0107U007412).

Мета дослідження полягає у комплексному системно-аналітичному дослідженні антропологічних поглядів Лесі Українки в плані реконструкції її концепції людського існування.

Для досягнення мети необхідно виконати такі **завдання**:

– з'ясувати джерела і розвиток світоглядно-філософських ідей у творчості мислительки, розкрити новаційне спрямування її філософських поглядів, ґрунтованих на синтезі традицій української культури та модерних здобутків світової культури;

– простежити закономірності й основні етапи еволюції антропологічної проблематики в творчості Лесі Українки;

– осмислити соціокультурні та художньо-естетичні засади творчості письменниці як джерела її модерністських новацій;

– розглянути основні підходи Лесі Українки до осмислення антропологічних проблем;

– розкрити значущість ідей свободи, відповідальності, обов’язку, любові, моральності як основи самовизначення особистості в процесі боротьби за духовне, соціальне та національне визволення, що визначає своєрідність антропологічної концепції мислительки.

Об’єкт дослідження – творча спадщина Лесі Українки в контексті європейської та світової культури.

Предмет дослідження – філософсько-антропологічні ідеї у творчості Лесі Українки.

Методи дослідження. Аналіз специфіки філософських поглядів Лесі Українки передбачає низку методологічних підходів, які допоможуть розкрити зміст екзистенціального характеру її філософського дискурсу. Антропологічний підхід дав змогу переосмислити філософсько-антропологічні погляди Лесі Українки, окреслити специфіку засад та сфер людського буття, людської індивідуальності, творчих можливостей особистості, усвідомити й пояснити її власну природу, смисл і природу навколишнього світу. Феноменологічний метод допоміг ґрунтовніше зосередитись на розгляді проблем свідомості й буття людини в їх єдності та цілісності. Герменевтичний метод застосований для інтерпретації текстів і аналізу понять “свобода”, “відповідальність”, “творчість”, “обов’язок” тощо. Метод порівняльного аналізу сприяв розкриттю цілісності концепції свободи Лесі Українки у контексті європейської та української філософської думки. Конкретно-історичний метод дав змогу ідентифікувати ідейно-світоглядні позиції мислительки та їх відображення в українській філософії. Діалектичний метод уможливив цілісне розуміння філософської концепції людини у поглядах Лесі Українки та поступовість осмислення нею антропологічних проблем.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що творчість Лесі Українки проаналізована в контексті розв’язання питань філософської антропології та філософії культури. Реконструйовано її філософську концепцію сутності людини та самоцінності людського існування. На основі дослідження в дисертації сформульовані положення, що мають наукову цінність і характеризують її новизну:

– запропоновано авторський підхід до сутнісних характеристик антропологічної концепції Лесі Українки, де відображено сенс взаємозв’язку буття особистості й спільноти, проблеми свободи та самореалізації особистості, людської гідності, чесності, моральної відповідальності людини, свободи творчості, гендерної рівності;

– обґрунтовано, що сутність людини та її буття в розумінні Лесі Українки не зводиться до абстрактного суб’єкта соціально-історичного процесу, детермінованого соціоприродною необхідністю; людина визначається як самодостатня особистість, основними цінностями котрої є свобода, гідність, національні ідеали. Прагнення до свободи – універсальний вимір людини як соціальної одиниці, що предметно виражено в екзистенційній даності її духовної сутності та стихії

вільного вибору – спонукального і системотворчого чинника людського буття, яке в такий спосіб визначається і збігається зі свободою людини;

– визначено витоки світоглядної орієнтації мислительки, становлення її творчої індивідуальності, модернізації філософських поглядів і переконань, що сформувалися в контексті поєднання здобутків української філософської культури з традиціями західноєвропейської філософії, орієнтованої на осмислення людської сутності та розв’язання соціальних проблем;

– виявлено у філософсько-антропологічній концепції Лесі Українки особливу увагу до свободи особистості взагалі й особистості-митця зокрема, наголошено на особливостях трактування поетесою ролі й призначення митця у суспільстві;

– встановлено, що у творчості письменниці виразно прозвучала ідея емансипації жінки, пов’язана зі зміною гендерних стереотипів української культури. Під впливом модерністських тенденцій героїням Лесі Українки притаманні прагнення до самоствердження, вільного самовизначення, гармонії зі світом і самовдосконалення;

– простежено вагомий аспект трактування особистості через взаємодію індивіда та натовпу, духовного провідника й народу. Людина-особистість відчуває моральну відповідальність і свою роль у вирішенні долі народу. Таку роль в українському суспільстві мислителька відводить інтелектуалам – “аристократам духу” з найвищими моральними чеснотами і високим почуттям відповідальності.

Теоретичне і практичне значення одержаних результатів полягає в дослідженні антропологічних аспектів філософії Лесі Українки, що допомагає заповнити “прогалини” в процесі цілісного аналізу історії української філософії та культури. Фактичний матеріал, теоретичні положення і висновки дисертації можуть бути використані для подальших загальнофілософських, антропологічних розвідок у контексті досліджень буття людини, викладацької діяльності, процесі створення курсів лекцій з історії філософії, філософської антропології, історії української літератури. Підсумки дослідження рекомендуємо застосовувати у підготовці індивідуальних навчальних планів студентів відповідно до кредитно-модульної системи організації навчального процесу, філософських і літературознавчих студій з метою відтворення повноти та структурної цілісності культурного процесу межі XIX – XX ст.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною працею здобувача. Всі ідеї роботи та її висновки належать авторові. У тих випадках, коли використовувались думки інших дослідників, це щоразу обумовлювалось і називалось джерело.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та результати дисертації обговорювались на теоретичних семінарах і засіданнях кафедри теорії та історії культури Львівського національного університету імені Івана Франка. Головні тези дисертаційного дослідження оприлюднювались на міжнародних і всеукраїнських наукових конференціях:

“Dynamika naukowych badan – 2007” (Перемишль, 2007), “Історія релігій в Україні” (Львів, 2007), “Проблеми гуманітарної освіти в умовах реформування вищої школи України” (Львів, 2008), “Діалектика духовних процесів” (Дрогобич, 2009).

Публікації. Результати дослідження опубліковано у 13 розвідках, 8 з яких надруковані у фахових виданнях, ліцензованих ВАК України.

Структура та обсяг дисертації. Мета дослідження, його головні завдання та методологічні засади визначили структуру дисертації. Вона складається зі вступу, трьох розділів, висновків і списку використаних джерел (227 найменувань). Повний обсяг дисертації становить 191 сторінку, з них 170 основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми, визначено об’єкт і предмет дослідження, сформульовано мету і завдання роботи, розкрито методи та наукову новизну дисертації, її теоретичне й практичне значення, наведено дані про апробацію наукових досліджень.

У **першому розділі “Джерела, історіографія та теоретико-методологічні засади дослідження”** сформовано логічне підґрунтя для розуміння сучасного контексту обговорення філософсько-антропологічних поглядів Лесі Українки. Особливо акцентується на тому, що спектр розглянутих українською мислительською питань різноманітний. Найбільше уваги приділено ідеям, які важливі для розкриття завдань, аналізованих в основній частині дисертації. Специфічний і багатоплановий характер теми зумовив використання в дослідженні не лише досягнень філософської думки, а й конкретно-наукових літературознавчих і культурологічних розвідок творчості й світогляду Лесі Українки.

У **підрозділі 1.1. “Джерела та історіографія проблеми”** розглянуто поетичні, прозові й драматичні твори, літературно-критичні та публіцистичні статті, листи поетеси, на основі яких визначено домінуючі світоглядно-філософські аспекти її творчості. Найперше – це боротьба з підневільним становищем українців. Леся Українка розуміє: “жалі-голосіння”, сльози, пролиті над Україною, не виведуть Вітчизну з полону неволі, рабства. Тому пропонує активніші засоби – пробудження народного духу, повстання душі, що символізує високу ідею, яка має заповнити серця і розум людей, закликати їх до активної дії. У процесі життєвих випробувань повинна народитися нова людина – борець із почуттям власної гідності й честі. Тема громадянської позиції особи в умовах національної неволі, а також проблема пристосуванства є наскрізною у поезії, драмах “Бояриня”, “Оргія”, “Вавилонський полон”, “На руїнах” та ін. Осмислення творчої спадщини Лесі Українки зосереджує на усвідомленні необхідності утвердження внутрішньої

свободи особистості, свободного волевиявлення, здатності почувати, мислити та діяти за покликом власного сумління.

Думки про “громадську депресію” переносяться на усвідомлення небезпеки світоглядної та філософської кризи. Леся Українка не знаходить тієї провідної, високої, об’єднувальної ідеї, якій варто служити до самозречення. Потужно звучить мотив кризи, зневір’я, розпачу. Від убогої, негармонійної, прозаїчної дійсності, темного хаосу можна лише втікати у вищі сфери, прагнути до вищих ідеалів життя (“ins Blau hinein”).

Показано, що у драматичних та прозових творах Лесі Українки основна увага зосереджена на внутрішньому світі особистості, психічному стані людини, нестабільності, внутрішньому конфлікті, зумовленому насамперед соціальним конфліктом. Більшість прозових творів Лесі Українки – це соціально-психологічний аналіз життя жінки, інтелігентної героїні, яка не може реалізуватися в обмеженому патріархальному побуті. Позиція письменниці спрямована на утвердження сильної особистості жінки, здатної протистояти зовнішнім обставинам, постати проти них. Леся Українка підіймає актуальні проблеми емансипації людської особистості, що панували в європейській філософській думці наприкінці XIX – початку XX ст.

У драмах Леся Українка продовжує розв’язувати проблему “жінка і світ”, причому, на відміну від прозових творів, в центрі її уваги – не жінка, типова для тогочасної української літератури, а сильна жінка-особистість, повністю віддана особливому покликанню та призначенню, адже саме в глибині й інтенсивності особистого переживання вона вбачає можливість власного самовизначення та самодійснення.

У контексті антропологічної проблематики Леся Українка осмислює роль і значення християнської духовності в житті людини. Введення християнства, на думку мислительки, повинне трансформувати не стільки форму влади та світобачення, скільки саму людину, її ставлення до Бога, слабких і знедолених, до родинних взаємовідносин. Аналіз драматичних поем та публіцистичних розвідок Лесі Українки підтверджує, що авторка розглядає християнство з індивідуалістичних позицій. Йоганна (“Йоганна, жінка Хусова”) та Міріам (“Одержима”), безмежно віддані Христу, виражають дві позиції у ставленні до християнства – патріархальну і модерну. Постать Йоганни – це втілення абсолютного та безвідмовного прийняття патріархальної підлеглості, пасивності й покірливості. Міріам, приймаючи суть цієї релігії, не може зрозуміти та примиритися з її антиіндивідуалізмом.

Детальний аналіз творчої спадщини письменниці дає змогу стверджувати, що осмислення Лесею Українкою проблем сенсу людського існування, питання мистецького покликання і морального вибору, долі митця, мистецького таланту, ролі та значення християнської духовності в житті людини й інших аспектів людського існування осягає глибинні філософські, соціально-психологічні і морально-етичні аспекти людського буття.

У підрозділі здійснено огляд стану висвітлення філософсько-антропологічних ідей Лесі Українки в науковій філософській літературі, виявлено основні характеристики й етапи опрацювання названого явища у розвідках вітчизняних та іноземних авторів. Це дає підстави констатувати необхідність вироблення методології цілісного аналізу досліджуваної проблеми..

У підрозділі 1.2. “Теоретико-методологічні засади дослідження” розглянуто, що з-поміж антропологічних складових ідейно-естетичної свідомості XIX – початку XX ст. виокремились такі філософські й культурологічні напрями, як екзистенціалізм, неоромантизм, символізм, експресіонізм, неокласицизм. Вони простежуються і в творчості багатьох українських авторів.

Дослідження модерністського стилю мислення Лесі Українки, зокрема виявлення екзистенціалізму, неоромантизму, символізму, неокласицизму, для яких характерна насамперед гуманітарно-антропологічна орієнтація, передбачає ґрунтовне осмислення основних тенденцій української модерністської традиції в її співвіднесеності зі стильовими віяннями XIX – початку XX ст. Причому найактуальнішою залишається необхідність доведення цілісності модерністської системи філософського мислення Лесі Українки з урахуванням традиційно-реалістичних типів авторської свідомості й новаторства. Тому з метою визначення провідних тенденцій еволюції поглядів мислительки на людину, ми взяли за методологічну основу дослідження не лише контекст загальноукраїнського філософсько-культурного процесу, а й зіставлення його зі західноєвропейськими традиціями означеного періоду. Саме такий контекст дає змогу належно оцінити феномен філософської антропології Лесі Українки, виявляючи рівень присутності різних типів авторської свідомості та своєрідність їх існування і в структурі окремих ідей, і в загальній моделі досліджуваного явища.

Стверджено, що характер філософування зближує Лесею Українку з європейською символістською традицією. Символізм мислительки, на нашу думку, виражається насамперед на рівні конструювання образу, а мову символів письменниця використовує для втілення загальних, “вічних” філософських ідей. Твором, в якому найповніше простежуються елементи європейської символістської традиції, є драма-феєрія “Лісова пісня”, яка поєднала елементи первісного смислу образу, смислових інваріантів, незавершеності, “відкритості” асоціацій і аналогій символічного образу.

Цілеспрямована та свідомо апробація Лесею Українкою багатьох класичних тем і образів зближувала її з рухом неокласицизму в європейській культурі, що дає змогу розглядати інтеграцію творчості української мислительки в неокласичний дискурс європейського модернізму.

Як підтверджує дослідження й експлікація філософсько-антропологічних ідей Лесі Українки, мислителька прагнула детально синтезувати тогочасні філософсько-антропологічні здобутки. Масштаб філософських поглядів, всебічна освіченість, сприйнятливість до всього нового в суспільній думці загалом – усе це засвідчує, що філософування мислительки неможливо

пояснювати лише з позицій одного напрямку. Неоромантичний, екзистенціальний, символістичний, неокласичний дискурси ґрунтовно характеризують філософські інтенції Лесі Українки. Неоромантизм став її своєрідною творчою філософією, втіленням ідеї творчої, активної, гармонійно розвиненої особистості, спрогнозував контури вольових, самовідданих героїв-ідеалістів. Символізм визначив спосіб художнього мислення й образотворення, адекватний модерній добі європейського життя. Неокласицизм забезпечив творчості поетеси широкі горизонти філософських зацікавлень, орієнтацію на класичні цінності, літературні образи.

Теоретико-методологічну основу дослідження становлять теоретично обґрунтовані підходи та методологічні положення стосовно: аналізу філософсько-антропологічного аспекту свободи (І.Бичко, А.Карась, Л.Подольняк, В.Шаповал); засад існування особи в сучасному світі (Н.Скотна); подолання уніфікованих форм людських взаємин, необхідність осмислення чоловічого і жіночого як духовного начал (Н.Гапон, М.Кашуба, Н.Хамітов); з'ясування принципових особливостей та світоглядних ідей модернізму й неоромантизму (А.Бичко, І.Бичко, М.Наєнко, М.Скринник, В.Шевченко); дослідження специфіки індивідуалізму (О.Корх (ідея індивідуалізму в контексті української філософії), З.Шевченко, С.Шейко); аналіз сутності антропологізму в екзистенційному тлумаченні (М.Бердяєв, Л.Шестов). На напрям дослідження вплинули ідеї та методологічні принципи, викладені у працях учених В.Шинкарука, І.Бичка, В.Горського, В.Мельника, М.Кашуби, В.Мовчан, О.Андрущенко, М.Скринника, В.Табачковського, Н.Хамітова та ін.

Об'єктивне переосмислення поглядів Лесі Українки на людину з позицій досягнень сучасної антропології зумовлює використання ідей М.Шеллера, А.Гелена, Е.Ротгакера, Е.Муньє, М.Бердяєва, М.Бубера, М.Хайдеггера, К.Ясперса, Е.Гуссерля, праці яких допомогли всебічно з'ясувати різні аспекти досліджуваної проблеми.

У дисертації використані розвідки, присвячені філософському осмисленню творчої спадщини Лесі Українки, впливу та значенню її поглядів на формування української філософії й української культури загалом. Особливо вагомими для нашого дослідження стали праці Г.Аврахова, В.Агеевої, О.Бабишкіна, А.Бичко, Л.Білецького, М.Бойка, Я.Гозенпуда, І.Головахи, В.Гуменюка, А.Дибби, М.Жулинського, О.Забужко, Н.Зборовської, М.Кармазіної, О.Косач-Кривинюк, А.Костенка, Л.Костенко, Р.Кухара, Л.Мірошниченко, Л.Міщенко, В.Мовчан, М.Мороза, П.Одарченка, В.Погребенника, Я.Поліщука, О.Рисака, І.Франка та ін.

У другому розділі **“Філософське осмислення феномену людини у творах Лесі Українки”** стверджено, що у філософській спадщині української мислительки, як і в системі української філософії взагалі, провідне місце посідає людина. Світоглядними основами філософії Лесі Українки є ідеї європейського екзистенціалізму, неоромантизму та вчення представників “філософії життя”, обґрунтовується взірць моральної людини, вільної від “кріпацького духу”.

Цей розділ розкриває основні морально-етичні й соціальні аспекти існування людини. У річищі ідей європейського екзистенціалізму та неоромантизму проаналізовано ідею цінності людини як особистості, котра прагне звільнитися від різновидних залежностей і несприятливих детермінуючих обставин, утвердити власну свободу та можливість вільного вибору.

У підрозділі 2.1. **“Морально-етичні аспекти існування особистості у філософії Лесі Українки”** доведено, що Леся Українка своєю творчістю виражає ідейний протест проти знецінення людини. Її герої – нонконформісти, неординарні постаті, перед якими повсякчас постає необхідність вибору між власною системою цінностей та їхньою панівною шкалою.

Проблему морального вибору особистості Лесі Українки глибоко аналізує, зокрема, на основі образу Юди (драма “На полі крові”). Постать Юди неоднозначна: з тексту не випливає, що авторка лише засуджує його діяння. Драма “На полі крові” декларує інший вимір буття особистості: її приналежності до певної ієрархії цінностей. У цьому вимірі письменниця розглядає зраду як внутрішньоруйнівний процес самого буття зрадника, переносячи акцент в екзистенційну площину. Прояви відступництва в інших творах розглядаються і як зрада своєї Батьківщини та народу (“У пущі”, “В катакомбах”, “Бояриня”), і як зрада своєї сутності, що призводить людину до морального та фізичного знищення (“Лісова пісня”, “Камінний господар”).

Знаковою для осмислення моральних і антропологічних пріоритетів Лесі Українки стала відома полеміка поетеси з В.Винниченком, спричинена його “переходом у російську літературу”. Реакцією на таке “поводіння Винниченка” було створення Лесею Українкою драматичної поеми “Оргія”. Головний герой – співець Антей – сповідує моральний максималізм самої авторки. Так, на запитання: *“Чого ж ти ждеш?”* він відповідає: *“Признання в ріднім краї / без помочі ласкавих переможців”*. У драмі утверджується честь як найвища моральна якість особистості: вона повинна бути дорожча за гроші, славу та національний обов’язок.

Аналіз антропологічних поглядів української мислительки дає змогу стверджувати, що засадничою цінністю світогляду Лесі Українки постає ідея індивідуалізму. Індивідуалізм як виступ проти інертного суспільства – найважливіший вияв свободи самовираження та творчості. Мислителька акцентує на моральній незалежності індивіда, його свободі стосовно більшості, обстоює духовну незалежність особистості й спільноти, їхню здатність не відступати перед катастрофами, діяти у надзвичайних обставинах “понад силу” й перемагати нездоланні труднощі. Розгляд творчості Лесі Українки переконливо доводить, що вона послідовно проводить ідею цінності людини як особистості, утверджує необхідність вивільнення її від неістотних залежностей, можливість її вільного вибору. Письменниця сформувала концепцію людини нового типу – Прометей – героя активної громадської дії, який є уособленням незалежності людини. Прометей свідомий свого трагічного призначення, але його сильна воля, великий дух, глибокий сенс існування протиставляються недоволі й можуть виявлятися навіть серед мук, замінивши смерть

на перемогу. Прометеїзм Лесі Українки – це система світовідчуження, особлива ідейно-психологічна концепція, яку вважаємо найвідповіднішою творчому обдаруванню поетеси, що сприяла її переходу на позиції антропоцентризму.

У підрозділі 2.2. **“Свобода особистості в екзистенційно-гуманістичній концепції Лесі Українки”** досліджена проблема свободи особистості, котру характеризуємо як шлях самореалізації індивіда модусами вибору його світоглядної та життєвої позиції. Вищою ідеєю поглядів Лесі Українки є ідея свободи, звільнення українського народу від соціальної та політичної залежності, “кріпацтва духу”, що трансформується в значення соціального протесту проти наявного стану речей, стає виявом художнього модернізму мислительки. Леся Українка, відхиляючи бунт мас як визначальне знаряддя революційного змагання за свободу, розуміє, що необхідна сила з почуттям обов’язку та відповідальності, яка б стала будителем народу, консолідуючою ланкою. Цією силою зобов’язані стати найсвідоміші представники й еліта нації – інтелігенція. Своє бачення свободи Леся Українка не пов’язує з боротьбою класів, а вбачає її у праці кожного на своєму місці та власній праці – праці інтелігента-митця. Вона сама залишається борцем за свободу рідного народу засобами мистецтва, адже слово поета-творця інколи варте більше, аніж дія, в тому числі й революційна. Мислителька категорично виступає проти всіякого насильства – і фізичного, і духовного. Їй імпонували інші засоби: методи науки, філософські вчення, художнє слово, оскільки вважає це найоб’єктивнішим і ефективним виходом зі ситуації, яка склалася в Україні. Несвободу можна подолати, повертаючи українському народові дух шляхетності та високої європейської культури.

Наголошено, що важливим є розуміння свободи – основної передумови творчості, розгортання ідеї безмежності духовно-естетичного потенціалу людини. Свободу творчості визначаємо як одну з найвагоміших категорій художнього світогляду Лесі Українки. Так, у драмі “У пущі”, крім роздумів над проблемою щастя й нещастя людини, призначенням митця та мистецтва у світі, співвідношенням вічної краси та дійсності, осмисленням значення праці в житті людини, розвивається тема свободи творчого духу і свободи совісті, вільного творчого трактування цінностей, утверджується ідея служіння красі як найголовнішого й священного обов’язку художника, ідея мистецтва для мистецтва, для вічності. Творчість у гуманістичній світоглядній концепції поетеси є виявом духовно-естетичного потенціалу особистості, можливістю поборення суперечності між ідеалом і дійсністю внаслідок їх гармонізації.

У підрозділі 2.3. **“Проблема пошуку істинного буття”** обґрунтовуємо, що українська мислителька, розглядаючи питання про сенс людського існування, розуміє: ані навколишній світ, ані себе в ньому людина ніколи не може сповна усвідомити. Її герої шукають себе і знаходять у зіткненні з загадковим, таємничим, небуденним. За Лесею Українкою, справжнє буття та його істинний сенс людина пізнає тоді, коли здійснить вихід за межі повсякденного буття. Відтак

особистість опиняється в граничних станах туги, відчаю, але саме це дає їй змогу пізнати, відкрити в собі людську самотність. Саме потреба в усвідомленні власного сенсу життя спонукує героїв Лесі Українки до трансцендування, виходу за власні межі. Герої Лесі Українки, з особливими духовними якостями, долають різні складні обставини і не лише протидіють їм, а й перетворюють, сповнюючи чуттєвою красою й піднесеністю в таким спосіб, що несприятливі життєві ситуації інколи стають основою для реалізації нових можливостей.

Сенс людського існування Леся Українка осмислила, зокрема, у драмі-феєрії “Лісова пісня”. Цей твір демонструє і могутність, і недосконалість людини, її мудрість, досвід, передбачливість, невпевненість, абсурдність, безмістовність існування. Страх втрати своєї людської подоби народжує свободу, яка в свою чергу зумовлює народження людської самотності. Внутрішнє прагнення Мавки та Лукаша до творення, утвердження власної ідентичності нівелюється нездоланими перешкодами.

Ключовими ідеями філософської антропології Лесі Українки стали ідеї індивідуалізму й самотності. Проблема самотності теоретично осмислена у літературно-критичній статті “Михаель Крамер”. Последня драма Гергарта Гауптмана”. Мислителька аналізує чотири варіанти концепції “самотньої людини” в європейському письменстві. Тип “одиноких” особистостей постає в таких персонажах, як Месія, Дон Жуан, Манфред, Чайлд-Гарольд, Кассандра, Міріам, Оксана та ін. Їхня “одинокість”, за Лесею Українкою, в тому, що вони прагнуть до єднання, злагоди та гармонії, встановлюючи занадто ідеальні вимоги до людей і навколишнього світу. Герої Лесі Українки зазнають і зовнішньої, і внутрішньої самотності. Зовнішня самотність – наслідок суперечності людини та соціального середовища. Кассандрина самотність, наприклад, виявляється у протистоянні з оточенням, яке не спроможне досягнути майбутнє через тимчасовість власних інтересів. На відміну від зовнішньої, внутрішня самотність – наслідок суперечності зі собою, що призводить до пошуку та втрати самототожності, а вже на цій основі – до протистояння людини і суспільства. Людина в такому стані глибоко страждає (наприклад, Лукаш з “Лісової пісні”, Любов Гощинська з “Блакитної троянди”), але водночас перебуває на шляху справжнього пізнання себе та власного сенсу існування. Самотність в інтерпретації Лесі Українки пов’язана зі стражданням: саме через нього особистість приходить до розуміння життєвого сенсу, адже це почуття вимагає переоцінки цінностей, ревізії буденних смислів, усвідомлення справжньої сутності речей, які не завжди досягаються у звичних обставинах. Страждання, що відрізняється в кожному окремому випадку лише мотивами переживань, належить до провідних емоційних характеристик героїв поетеси.

У третьому розділі “Філософсько-антропологічні ідеї Лесі Українки в контексті культури модерну” визначено світоглядно-філософські засади неоромантичної концепції мислительки. Увага приділяється неоромантичному стилю філософування письменниці, в якому

відображено ідеї неординарної особистості, часто самотньої, навіть трагічної, але з безмежним прагненням до індивідуального пізнання істини.

У підрозділі 3.1. **“Неоромантична концепція особистості Лесі Українки”** з’ясовано, що модерністська концепція мистецтва письменниці утверджувалася через відкидання народницьких закликів і стереотипів, засвоєння й перетворення узвичаєних романтичних уявлень. Естетичне та культурне обґрунтування нового мистецтва цікавило мислительку і теоретично, і практично. Зауважено, що Леся Українка ніколи не прагнула сформувати чітку програму зі своїх творчих принципів, не складала літературних маніфестів, але її погляди на літературу та мистецтво, роль і завдання художника збігалися з естетичними принципами видатних європейських письменників XIX – XX ст. і відображені в її художніх творах, статтях, епістолярній спадщині. У статтях “Заметки о новейшей польской литературе”, “Новейшая общественная драма”, “Два направления в новейшей итальянской литературе. Ада Негри и д’Аннунцио”, “Новые перспективы и старые тени. “Новая женщина” западноевропейской беллетристики”, “Михаэль Крамер”. Последняя драма Гергарта Гауптмана”, зупиняючись на основних принципах неоромантизму в німецькій, польській, українській літературі, авторка викладає теорію творчого методу “новоромантизму”, який вважала провідним стилем своєї доби.

Неоромантичний стиль мислення української письменниці привернув увагу до нових цінностей, нових філософських, буттєвих проблем. Йдеться про зосередження на внутрішньому, конфліктному світі людини й індивідуальній психіці, яка вже не зумовлюється несприятливими суспільними впливами. Ключовою ідеєю нового напрямку стала неоромантична ідея особистості, увага до індивідуальної психології, індивідуальних ціннісних орієнтацій, а також утвердження нової концепції людини.

Леся Українка наголошувала, що світоглядною ознакою неоромантизму є прагнення особистості не протистояти суспільству, а діяти в ньому. Образ народу, маси не піднятий над індивідом – окреслений через порівняння з ним. Це означає, що Леся Українка відкидає не юрбу, а рабський дух, який змушує людину приймати цінності й волю юрби. Неоромантичний герой підіймає оточення до свого рівня, формуючи суспільство вільних особистостей. У загальних і суттєвих рисах неоромантичний герой максимально близький до свого соціуму, відрізняючись лише моральною стійкістю, почуттям власної гідності, інтелектуальністю, відданістю, емоційно-вольовою силою, ідейністю.

Леся Українка, за висловом Н.Іщук-Пазуняк, стала “великою межовою постаттю на зачатках модернізму”. Вона – автор світоглядної художньої системи, основою якої є творче розкриття духовного потенціалу особистості, пріоритет вольового начала, вольового вибору, свободи вибору і свободи творчості, цінностей свободи особистості, утвердження свободи суверенної особистості, активної у творчості й у суспільному житті, духовної сутності краси й любові, принципу гармонії

ідеалу і дійсності. Неоромантизм для Лесі Українки є не лише утвердженням особистості, вивільненням життя й творчості загалом. Це протест самого митця як творчої особистості проти всіляких приписаних правил, шаблонів, канонів і под. Сам митець у сприйнятті Лесі Українки – живе втілення неоромантичної свободи. Можна стверджувати, що визначальним для творчості Лесі Українки є неоромантичний світогляд, основна мета якого – вільна і соціально активна особистість, митець як культуротворчий чинник суспільства.

У підрозділі 3.2. **“Феміністична концепція особистості у творчості Лесі Українки”** розглянуто феміністичний дискурс у творах Лесі Українки. Феміністична інтерпретація спадщини Лесі Українки відкриває нові горизонти в її філософському трактуванні. Наголошено, що головними персонажами у творах Лесі Українки зазвичай є жінки – сильні особистості, котрі стають героїнями модерної доби і перебирають на себе функцію ідеолога.

Масштаб обізнаності у “жіночому питанні” засвідчує постійний інтерес Лесі Українки до цієї проблематики. В її творах найчіткіше обґрунтований образ “нової жінки”, звернення до якого стало наслідком впливу феміністичних тенденцій в інтелектуальній і суспільній діяльності тогочасного європейського соціуму. Образ “нової (модерної) жінки” є образом вищої, непересічної особистості. Леся Українка теоретично обґрунтувала це поняття у статті “Новые перспективы и старые тени (“Новая женщина” западноевропейской беллетристики)”, детально простеживши становлення образу “нової жінки” в західноєвропейській літературі.

У своїй феміністичній концепції Леся Українка здійснює соціально-психологічний аналіз особистості жінки, інтелігентної героїні через її внутрішній світ, окреслюючи життєвий простір у межах родини. Однак, формуючи сильні характери, письменниця показує, що особистісна перспектива неможлива без заперечення патріархальних цінностей та структур, котрі неодноразово були трагічним присудом для особистого життя. Зусилля Лесі Українки спрямовані на утвердження сильної, обраної жінки, здатної протистояти зовнішнім обставинам, повстати проти них. Письменниця обґрунтовує тип особистості, що по-новому осмислює життя, свою роль у шлюбі, залежність від чоловіка. Героїні багатьох драм (Долорес з “Камінного господаря”, Міріам з “Одержимої”, Прісцілла з “Руфін і Прісцілла”, Оксана з “Боярині”, Тірца з “На руїнах”) – це інваріанти одного й того самого типу героїні-подвижниці, винятково важливого для розуміння феміністичних поглядів Лесі Українки. Над такими жінками майже невіддільні земні принади, дорогі для загалу. Вони повністю віддаються власному особливому покликанию, адже саме в глибині й інтенсивності особистого переживання вбачають можливість самовизначення і самоздійснення, причому без сподівань на винагороду. Лише така смисложиттєва позиція допомагає жінці зробити свій, а не нав’язаний патріархальним суспільством вибір. Мислителька постійно наголошує, що патріархальна традиція надає жінці нечисленний вибір суспільних ролей, тому її героїні намагаються, опротестувати, а іноді й зруйнувати панування патріархальних цінностей.

У підрозділі 3.3. **“Філософське осмислення Лесею Українкою християнської релігії як необхідності духовного звільнення особистості”** проаналізовано міркування Лесі Українки про роль та значення релігії у житті особистості. Наголошуємо, що дослідження Лесею Українкою проблем християнської духовності ґрунтувалось на всебічно продуманій світоглядній системі, яка охоплювала філософський, соціально-психологічний і морально-етичний аспекти. Лесею Українкою, пишучи твори, в основу котрих покладені світогляд та історія раннього християнства, (а їх у драматургічному доробку авторки майже половина), дотримувалась євангельського тексту, глибоко сприймала вчення Христа й ніколи легковажно не висловлювалася ані у творах, ані в листах про Христа і Його вчення.

Неоромантична концепція Лесі Українки передбачала максимальну духовну активність людини у всіх сферах життєдіяльності, в тому числі й у справах віри. Введення християнства, на думку Лесі Українки, мало на меті трансформувати не стільки форму влади та світобачення, скільки саму людину, її ставлення до слабких і знедолених, родинних взаємовідносин, близьких, до Бога. Тому проблеми релігії, віри, історія виникнення та поширення християнства накладаються на головну ідею стосовно розуміння релігії як засобу звільнення особистості та нації від кайданів духовного й соціального рабства. Звернення мислительки до світогляду та культури християнства орієнтоване на те, аби подолати дух рабства, який, на її думку, так міцно вкоренився в душі українця.

У процесі аналізу філософсько-релігійних аспектів світогляду письменниці доходимо висновку, що ревізія християнства має два основні вектори: по-перше, йдеться про відкидання рабського, антиіндивідуалістичного духу релігії. По-друге, вагоме значення має розрізнення понять віри як духовного феномена й церкви як суспільної інституції. Модерністське переосмислення християнства Лесею Українкою було спрямоване на пізнання та відновлення самотньої істинної сутності цієї релігії. Дослідження християнства здійснено через пріоритет антропологічних цінностей. Тому зайвим та надуманим є розглядати Лесею Українку як атеїстку чи ортодоксальну християнку – і перший шаблон, і другий надто спрощені, щоб означити її екзистенційні шукання та духовні сумніви.

ВИСНОВКИ

1. На основі аналізу спадщини Лесі Українки з'ясовано розвиток світоглядно-філософських концептів, індивідуальності мислительки, показано новаторський характер її поглядів і переконань, ґрунтованих на синтезі традицій української культури та модерних здобутків культури світової. Синтетичне поєднання світового й національного в Лесі Українки, її захоплення “світовими темами” та світовою культурою, осмислення її витоків і подальшого розвитку, означало перенесення цієї культури на український ґрунт і виведення української культури на

світовий рівень. Леся Українка – оригінальний представник української філософської думки – не лише сприймала провідні ідеї, а й, геніально їх переусвідомивши, зуміла дещо випередити. Еволюція творчого пошуку мислительки спричинила появу низки новітніх філософських тем, котрі стосуються філософської антропології, культури, релігії, етики, моралі, творчості, психології, даючи підставу їх нового прочитання.

2. Показано, що у філософії Лесі Українки, як і в усій системі української філософії взагалі, чільне місце посідає людина. Філософські погляди мислительки розвивалися в контексті європейської філософської антропології XIX – XX ст. Відкриття духовно-ідеального начала у людині, розуміння його як активного чинника було опозицією до натуралістичної фетишизації технічного прогресу, під час якого людська особистість девальвується. Неоромантична антропологічна концепція Лесі Українки ґрунтується на прагненні до ідеалу “повної людини”.

3. Встановлено, що провідною в антропологічній концепції стала ідея звільнення індивіда від духовного рабства та морального приниження. В антропології Лесі Українки розглядається особистість з її природною необхідністю бути “рівною серед рівних”, позбутися рабського плазування й досягнути вершину нового буття. Справжній українець для мислительки починається тоді, коли відкидається рабська психологія примирення з підневільним становищем і постає людина з особистісним пізнанням істини. Принципом усвідомлення власного буття залишається страждання, самотність, самотність – мотиви, що характеризують екзистенційне світобачення Лесі Українки.

4. Виділено утвердження особистості як найвищої цінності. Епоха Лесі Українки внесла у творчу спадщину поетеси дух емансипації людини. Головним для мислительки є прагнення поєднати дійсність із тяжінням особистості до вищих ідеалів життя, вершин духу, гармонії з природою, можливості людського існування відповідно до духовної сутності людини. Поетеса наголошує на почутті особистої людської гідності, національної честі, в ім'я чого герої її творів жертвують життям.

5. Доведено, що Леся Українка надавала великого значення ідеї свободи творчості, осмисленню ролі митця в тогочасному світі. Вона простежує процес усвідомлення ролі поета в громадському, політичному і культурному житті. Незважаючи на відсутність уваги чи байдужість публіки, соціальну та політичну залежність, митець піднімається над оточенням – убогим, безсилим, без особливих культурних і моральних цінностей, з усвідомленням свого обов'язку проповідувати високі моральні ідеали.

6. Наголошено, що у творах Лесі Українки розглянута проблема цінності моральних переконань. Людина без віри, без певних моральних підвалин позбавлена почуття патріотизму, громадянського обов'язку перед батьківщиною. Власною творчістю поетеса закликає весь український народ, передусім інтелігенцію, до активної діяльності, праці для загалу, осмислення

свого історико-культурного минулого у боротьбі за духовне прозріння. В антропологічній концепції мислительки постає людина з високим ступенем усвідомлення вищої мети власного життя, гармонійної співдії зі світом. Леся Українка утверджує ідею боротьби за гармонійне, вільне життя, де вивищується краса людських почуттів, мрія протиставлене буденності, вірність – зраді. Таке бачення емансипувало людську особистість, робило творцем власної долі.

7. Простежено вирішення проблеми емансипації жінки. Мислителька акцентує на питаннях становища жінки в широкому суспільно-культурному контексті, аналізує соціальні обставини, що спричиняють її внутрішню драму. Леся Українка моделює ситуацію, в якій гендерні стереотипи є потужними, часто нездоланими для жінки, перешкодами. Розглядаючи екзистенційні ситуації як “елемент жіночої трагедії” (С. Павличко), письменниця виділяє суверенність, самодостатність і особистість жінки. Цілеспрямовано руйнуючи нав’язувані патріархальним соціумом стандарти, пов’язані з традиційними стереотипами екзистенційної реалізації жінки, Леся Українка утверджує ідею гендерної рівності, вільного самовизначення, самовираження жінки-інтелігентки, котра повинна позбавитися суспільних стереотипів меншовартості та здолати перешкоди задля становлення себе як особистості. Кохання у Лесі Українки стає сутністю людського самоствердження та натхнення, сприяє прагненню до гармонії та самовдосконалення. Її герої одержимі прагненням пізнати сенс життя через кохання. Мотив безкорисливої, самовідданої любові, права на жертву заради кохання сприяє утвердженню гендерної рівноваги.

8. Стверджено, що вагомим аспектом філософського аналізу особистості в творчості Лесі Українки постає проблема взаємовідносин і співіснування індивіда та натовпу, духовного проводиря й народу. Мислителька наголошує на моральній відповідальності особистості, її ролі й значенні у вирішенні долі народу. Віра, воля, обов’язок, честь – атрибути, котрі формують моральне обличчя проводиря, є мірилом, за яким оцінюють особистість та її життєву позицію.

9. Перспективним видається дослідження антропологічних ідей Лесі Українки порівняно з філософськими концепціями С.Кіркегора, представників російської релігійної філософії та ін.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Михайляк У. Світоглядні засади антропософії моралі Лесі Українки / Уляна Михайляк // Наука. Релігія. Суспільство. – 2007. – № 4. – С. 58-64.
2. Михайляк У. Світоглядні засади Біблії у творчості Лесі Українки / Уляна Михайляк // Грані: науково-теорет. і громадсько-політ. альманах. – 2007. – № 5 (55). – С. 56-60.

3. Михайляк У. Антропософські погляди Лесі Українки / Уляна Михайляк // Грані: науково-теорет. і громадсько-політ. альманах. – 2008. – № 5 (61). – С. 54-57.
4. Михайляк У.С. Свобода особистості в екзистенційній філософії Лесі Українки / Уляна Михайляк // Гілея: зб. наук. праць / гол. ред. В.М.Вашкевич. – 2008. – Вип. 14. – С. 259-266.
5. Михайляк У. Філософія любові у творчості Лесі Українки / Уляна Михайляк // Гілея: зб. наук. праць / гол. ред. В.М.Вашкевич. – 2008. – Вип. 15. – С. 248-254.
6. Михайляк У. Філософське осмислення Лесею Українкою культури Стародавнього Світу / Уляна Михайляк // Нова парадигма: журн. наук. праць / гол. ред. В.П.Бех; Нац. пед. ун-т імені М.П.Драгоманова; Творче об'єднання “Нова парадигма”. – 2008. – Вип. 79. – С. 3-12.
7. Михайляк У. Філософія художнього образу Лесі Українки / Уляна Михайляк // Мандрівець: всеукр. наук. журн. – 2008. – №6. – С. 75-79.
8. Михайляк У. Онтологічний вимір слова у творчості Лесі Українки / Уляна Михайляк // Вісн. Львів. ун-ту. – Сер. “Філософ. науки”. – 2009. – Вип. 12. – С. 163-169.
9. Михайляк У. Соціальна онтологія Лесі Українки / Уляна Михайляк // Актуальні проблеми сучасної філології. Літературознавство: зб. наук. праць. – 2007. – Вип. XVII. – С. 49-58.
10. Михайляк У. Релігійно-філософський аспект творчості Лесі Українки / Уляна Михайляк // Історія релігій в Україні. наук. щорічник. – Л.: Логос, 2007. – Кн. 2. – С. 189-197.
11. Михайляк У. Свобода особистості у герметичному просторі (на підставі творчості Лесі Українки) / Уляна Михайляк // Діалектика духовних процесів: матеріали Всеукр. конф. студентів-філософів та молодих науковців 2006, 2007, 2008 рр. / ред. кол.: В.С.Возняк (гол. ред.), Д.Я.Стецько, С.В.Возняк. – Дрогобич: Ред.-видавн. відділ Дрогобицького держ. пед. ун-ту імені Івана Франка. – 2009. – Вип. 1. – С. 42-46.
12. Михайляк У. Творчість Лесі Українки в оцінці вітчизняної критики / Уляна Михайляк // Проблеми гуманітарної освіти в умовах реформування вищої школи України: зб. матеріалів міжвузівської наук.-практ. конф. 20. 06. 2008 р. / ред. кол. Л.І.Лелик та ін. – Л.: 2008. – С. 195-204.
13. Михайляк У. Естетичні аспекти філософії Лесі Українки / Уляна Михайляк // Dynamika naukowych badan – 2007: Materialy Miedzynarodowej konferencji – Przemysl: Nauka i studia. – 2007. Т. 5: Historia. Politologija. Filozofia. Muzyka i zycie. – S. 81-87.

АНОТАЦІЯ

Михайляк У. С. Філософсько-антропологічні ідеї у творчості Лесі Українки. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.04 – філософська антропологія та філософія культури. – Львівський національний університет імені Івана Франка. – Львів, 2010.

Досліджено філософсько-антропологічні ідеї Лесі Українки в плані реконструкції її концепції людського існування. Неоромантична антропологічна концепція української мислительки ґрунтується на увазі до особистості, її самодостатності, осмисленні та пошуку сенсів людського існування як духовної основи буття, духовно-ідеального начала, можливості існування відповідно до духовної сутності людини, прагненні до “повноти буття”, вищих ідеалів життя, вершин духу, непідвладності сліпій долі та ін. Доведено, що філософські ідеї в творчості Лесі Українки постають цілісною концепцією людського буття.

Детальне вивчення творчості Лесі Українки, а також основних етичних та естетичних цінностей кінця XIX – початку XX ст. привело до думки, що смислбуттєвою цінністю її філософського світогляду є феномен індивідуальної свободи, свободи творчості, моральної відповідальності людини, ідеї емансипації особистості.

Розглянуто культурно-історичні передумови виникнення та розвитку філософських, етичних і релігійних поглядів Лесі Українки, досліджено причини звернення до Біблії, духовних традицій світової культури.

Ключові слова: особистість, екзистенція, духовна основа буття, свобода, свобода творчості.

АННОТАЦИЯ

Мыхайляк У. С. Философско-антропологические идеи в творчестве Леси Украинки. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата философских наук по специальности 09.00.04 – философская антропология и философия культуры. – Львовский национальный университет имени Ивана Франко. – Львов, 2010.

Исследуются философско-антропологические идеи Леси Украинки в плане реконструкции ее концепции человеческого существования. Неоромантическая антропологическая концепция украинской мыслительницы базируется на внимании к личности, ее самодовлени, осмысленности и поиску смысла человеческого существования как духовного основания бытия, духовно-идеального начала, возможности существования соответственно духовной сущности человека, стремлении к “полноте бытия”, высшим идеалам жизни, вершин духа, неподвласности слепой судьбе и т.д. Доказывается, что философские идеи в творчестве Леси Украинки возникают целостной концепцией человеческого бытия.

Тщательное изучение творчества Леси Украинки, а также главных этических и эстетических ценностей конца XIX – начала XX в. привело к мысли, что особенно существенной ценностью в ее философском мировоззрении есть феномен индивидуальной свободы, свободы творчества, моральной ответственности человека, идеи эмансипации личности.

Рассматриваются культурно-исторические предпосылки возникновения и развития философских, этических и религиозных взглядов Леси Украинки, исследуются причины обращения к Библии, духовных тенденций мировой культуры.

Ключевые слова: личность, экзистенция, духовное основание бытия, свобода, свобода творчества.

ANNOTATION

Mykhailiyak U.S. Philosophical and anthropological ideas in works of Lesya Ukrainka. – The manuscript.

Dissertation for the candidate's degree of Philosophical Sciences of specialty 09.00.04 – philosophical anthropology and philosophy of culture. – Ivan Franko National University of Lviv. – Lviv, 2010.

The dissertation is devoted to the philosophical and anthropological ideas of Lesya Ukrainka from the viewpoint of her idea of human existence. Neoromantic anthropological concept is based on the attention to personality, search for the meaning in life as a spiritual basis of existence, ability to exist due to the ideal spiritual principles, desire of fullness of being, ideal of life and reluctance to blindly submit the destiny. It is proved that philosophical ideas embodied in works of Lesya Ukrainka appear as an integral concept of human existence.

Showing the interrelationship between the life and work of the poetess, determine sources of core existential categories present in Lesya.Ukrainka's poems, poemas, and dramas, and their connection with choice of genre.

The analysis of existential dimensions of human being in the context of literary heritage illustrates the ideas of existential emancipation in the philosophical discourse. One of the most explicit is the idea of women emancipation, which is connected with the change of gender stereotypes within Ukrainian culture. Influenced by modernistic tendencies, female characters of Lesya Ukrainka demonstrate the desire of self-assertion, self- determination and self-perfection, trying to achieve the harmony with the world.

The detailed analysis of Lesya Ukrainka's works in combination with the main ethical and aesthetic values of the period of the late 19th and the early 20th century substantiates that one of the crucial values

in a philosophical outlook of a thinker is that of a freedom of creation, phenomenon of individual freedom and moral responsibility.

Existential specifics of philosophical discourse of Lesia Ukrainka exposed that it represents the integral philosophical conception of the human being in the existent continuum of her creative work. Existential, personality intention, the main existentials of this philosophical discourse have been analysed. The main stages of discourse's development have been defined. Investigates the connection of peculiarities of Lesia Ukrainka's philosophizing with existential philosophy in Ukraine and Europe at the end of 19th the beginning of the 20th century.

The research allowed to determine cultural and historical predictors of emergence and development of philosophical, ethical and religious views of Lesya Ukrainka. The reasons of her appeal to the Bible and to spiritual traditions of the world culture are also analyzed in the following dissertation.

Represented the ontological essence of poetic word of Lesya Ukrainka, his original, symbolism and value in a context of struggle for independence of Ukraine. Definition role of word for manifest itself conviction. Analysed some of philosophical and psychological aspects of creation by poet of word. Grasp the idea of happen of word own essence of human existence. Research of his evolution from delicate remind about public consciousness to despise of those who try submit to landowners.

Actualization of anthropological ideas of Lesya Ukrainka will help the humanistic orientation of Ukrainian philosophy to consolidate.

Keywords: personality, existence, freedom, spiritual basis of existence, freedom of creation.

Підписано до друку 31.05.2010

Формат 60x84/16

Гарнітура «Times New Roman». Ум. друк. арк.. 1,0.

Тираж 100 прим.

ПП «ГОРДІ»

м. Львів, вул. Словацького, 18/3